

Посилання на статтю

Безбожний В.Л. Передумови забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств / В.Л. Безбожний // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2013 - №1(45). С. 10-15. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/45/2.pdf>

УДК 005.934:330.3

В.Л. Безбожний

ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено значення великих промислових підприємств в економіці країни та стан державної підтримки їх діяльності. Визначені основні передумови та інституційні загрози забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств. Рис. 1, табл. 1, дж. 8.

Ключові слова: велике промислове підприємство, загроза, підтримка, передумови, залежність.

В.Л. Безбожный

ПРЕДПОСЫЛКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КРУПНЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Исследовано значение крупных промышленных предприятий в экономике страны и состояние государственной поддержки их деятельности. Определены основные предпосылки и институциональные угрозы обеспечения социально-экономической безопасности крупных промышленных предприятий.

V.L. Bezbozhnyy

PREREQUISITES FOR SOCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE LARGE INDUSTRIAL ENTERPRISES

The importance of the large industrial enterprises in the country's economy and the condition of state support for their activity are investigated. Basic preconditions and institutional threats for providing of a large industrial enterprise are defined.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку соціально-економічних відносин характеризується високою невизначеністю зовнішнього середовища, збільшенням факторів впливу на функціонування соціально-економічних систем, ускладненням бізнес-процесів, посиленням міжнародної конкуренції, збільшенням значення соціальних відносин в економічній діяльності підприємств та інше. Особливого значення набувають взаємопов'язані та взаємозалежні процеси глобалізації. Набуває важливості домінанта міжнародного співробітництва, інтеграції господарської діяльності до глобалізаційних процесів, економічної та соціальної політики. Все це певною мірою впливає на стан соціально-економічної безпеки підприємства.

Забезпечення соціально-економічної безпеки набуває особливої актуальності щодо великих промислових підприємств, оскільки здебільшого такі підприємства є місто- та бюджетотворчими. Важливим з науково-практичної

“Управління проектами та розвиток виробництва”, 2013, № 1(45)

площини є детальне визначення передумов забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення економічної безпеки різних рівнів є досить актуальною та достатньо представленою в науковій сфері. Кількість досліджень та науково-практичних розробок щодо системи економічної безпеки зростає з кожним роком, що говорить про важливість та лише часткову вирішеність питань цієї сфери управління. В кожній з наукових робіт є згадки про причини та необхідність приділення уваги до економічної безпеки, проте, здебільшого більшість досліджень містять підходи до трактування поняття, визначення структури та інструментів забезпечення економічної безпеки. Передумови актуалізації питань забезпечення економічної безпеки та необхідності формування відповідних управлінських інструментів досить докладно досліджені у працях таких вчених як Г. В. Козаченко [1, 3], О. М. Ляшенко [1, 2, 3], Т. Г. Васильців [4], Є. О. Олейнікова [5].

Мета статті полягає у визначенні передумов забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств в сучасних змінних умовах господарювання та глобалізації.

Вклад основного матеріалу дослідження. У структурі національної економіки України основну доміную розвину мають великі підприємства, які належать здебільшого до промислової галузі господарства. У даний час можна виділити дві точки зору на промисловий потенціал України та роль великих підприємств в ньому [6]. Згідно з першою, яку можна назвати "ліквідаторською", промисловість України не конкурентоздатна, бо є сировинною та дуже енергозалежною. Конкурентоздатність такої промисловості можливо досягти лише шляхом повної перебудови її структури з акцентом на високотехнологічні галузі. Прибічники цього підходу говорять або про масове та організоване виведення підприємств з експлуатації, або про стихійні закриття підприємств, що підійшли до межі банкрутства. В обох випадках – "жодної підтримки нерентабельним підприємствам, а рентабельні випливають самі". Інша полярна точка зору розглядає існуючі промислові структури як "становий хребет" економіки країни і орієнтується на "державне управління в надзвичайних ситуаціях", до яких можна віднести становище в промисловості в період фінансово-економічної кризи.

Якщо промислові підприємства будуть спиратись та сподіватись лише на державну підтримку своїй діяльності, то буде простежуватись велика залежність від політичної кон'юнктури та того, якої точки зору будуть дотримуватись високопосадові особи державних органів влади.

Саме тому при розгляді питань забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств варто орієнтуватись на висхідний зв'язок між соціально-економічними системами різних рівнів. Простіше кажучи соціально-економічна безпека великого промислового підприємства певною мірою формує рівень такої безпеки регіону (галузі), а слідом за цим – держави. Враховуючи специфіку структури промисловості сучасної економіки України та значущість промислових підприємств, варто говорити, мабуть, про шлях еволюційного розвитку існуючих промислових підприємств при координуючій ролі загальнопромислових структур.

Промислові підприємства є основним джерелом поповнення бюджетів різних рівнів, також підприємства даної галузі тісно взаємопов'язані з будівництвом й виступають у цьому зв'язку одночасно як покупець та постачальник. Одночасно з цим, промислові підприємства є лідерами й негативного змагання, а саме збиткових підприємств, які вимагають більш активних та рішучих дій у сфері

забезпечення соціально-економічної безпеки. Основна частка серед промислових підприємств припадає на переробну та видобувну галузі, основна концентрація яких спостерігається у Східному регіоні України.

У Східному регіоні України промислові підприємства найчастіше є містоутворюючими, тобто поповнюють значну частину місцевих бюджетів, мають велике значення для зайнятості населення регіону, відіграють соціальну, подекуди політичну роль у соціально-економічних відносинах регіону.

Здебільшого процеси, які мають позитивний вплив, відбуваються тільки зі сторони промислових підприємств, у той час як держава навіть не в змозі забезпечити стабільні умови господарювання. Державна фінансова підтримка майже відсутня, свідченням чого може бути статистика структури інвестицій в основний капітал (табл. 1). Немає відкритої логіки та обґрунтування державної підтримки промислових підприємств.

Таблиця 1

Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування [7]

Джерела фінансування	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ¹	2011 ¹
У фактичних цінах, млн. грн.								
Всього	75714	93096	125254	188486	233081	151777	150667	209130
у тому числі за рахунок								
коштів державного бюджету	7945	5077	6846	10458	11576	6687	9479	15599
коштів місцевих бюджетів	3544	3915	5446	7324	9918	4161	4357	6111
власних коштів підприємств та організацій	46685	53424	72337	106520	132138	96019	83997	112989
коштів іноземних інвесторів	2695	4688	4583	6660	40451	21581	20611	37436
коштів населення на будівництво власних квартир ²	7019	9879	7591	6859	3429	6544
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	2577	3091	5110	8549	9495	4792	4653	4470
кредитів банків та інших позик	5735	13740	19406	31182	11589	5502	16176	15103
інших джерел фінансування	6533	9161	4507	7914	10323	6176	7965	10878
% до загального обсягу								
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0				
у тому числі за рахунок								
коштів державного бюджету	10,5	5,5	5,5	5,6	5,0	4,4	6,3	7,5
коштів місцевих бюджетів	4,7	4,2	4,3	3,9	4,2	2,7	2,9	2,9

власних коштів підприємств та організацій	61,7	57,4	57,8	56,5	56,7	63,3	55,7	54,0		
коштів іноземних інвесторів	3,6	5,0	3,7	3,5	17,3	14,2	13,7	17,9		
коштів населення на будівництво власних квартир ²	5,6	5,2	3,3	4,5	2,3	3,1		
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво			3,4	3,3	4,1	4,5	4,1	3,2	3,1	2,2
кредитів банків та інших позик			7,6	14,8	15,5	16,6	5,0	3,6	10,7	7,2
інших джерел фінансування			8,5	9,8	3,5	4,2	4,4	4,1	5,3	5,2

Таким чином, державна політика по відношенню до промислових підприємств не створює умови до забезпечення соціально-економічної безпеки, а, навпаки, робить можливим виникнення загрозливих ситуацій.

Боротьба зі вже наявними соціально-економічними кризами на підприємстві, як наслідок відсутності дій щодо уникнення загроз, як правило, дуже негативно впливає на потенціал промислових підприємств. Основні ресурси у цьому випадку йдуть на виправлення негативного становища (боротьба за фактом настання), і, як наслідок, скорочуються (або взагалі припиняються) інвестиції в техно-технологічні й продуктові інновації, старіє і зношується основний капітал, виснажуються науково-технічні заділи, йдуть найбільш кваліфіковані й молоді працівники, погіршується фінансова спроможність підприємства тощо. Усунення наслідків одного дестабілізуючого фактору породжує нові негативні наслідки.

Перед підприємствами виникає актуальне завдання внутрішньої самооцінки і прогнозування свого стану з погляду виконання властивих виробничих функцій, вживання заходів захисту цих функцій, тобто забезпечення соціально-економічної безпеки від різних дестабілізуючих проявів зовнішнього і внутрішнього походження, що впливають на потенціал підприємства, створення системи моніторингу індикаторів безпеки, обґрунтування і встановлення їх граничних значень, вживання заходів протидії загрозам.

Проблеми власної соціально-економічної безпеки виникають перед кожним підприємством не тільки в кризові періоди, але й при роботі в стабільному економічному середовищі, комплекс вирішуваних при цьому цільових завдань має істотну відмінність.

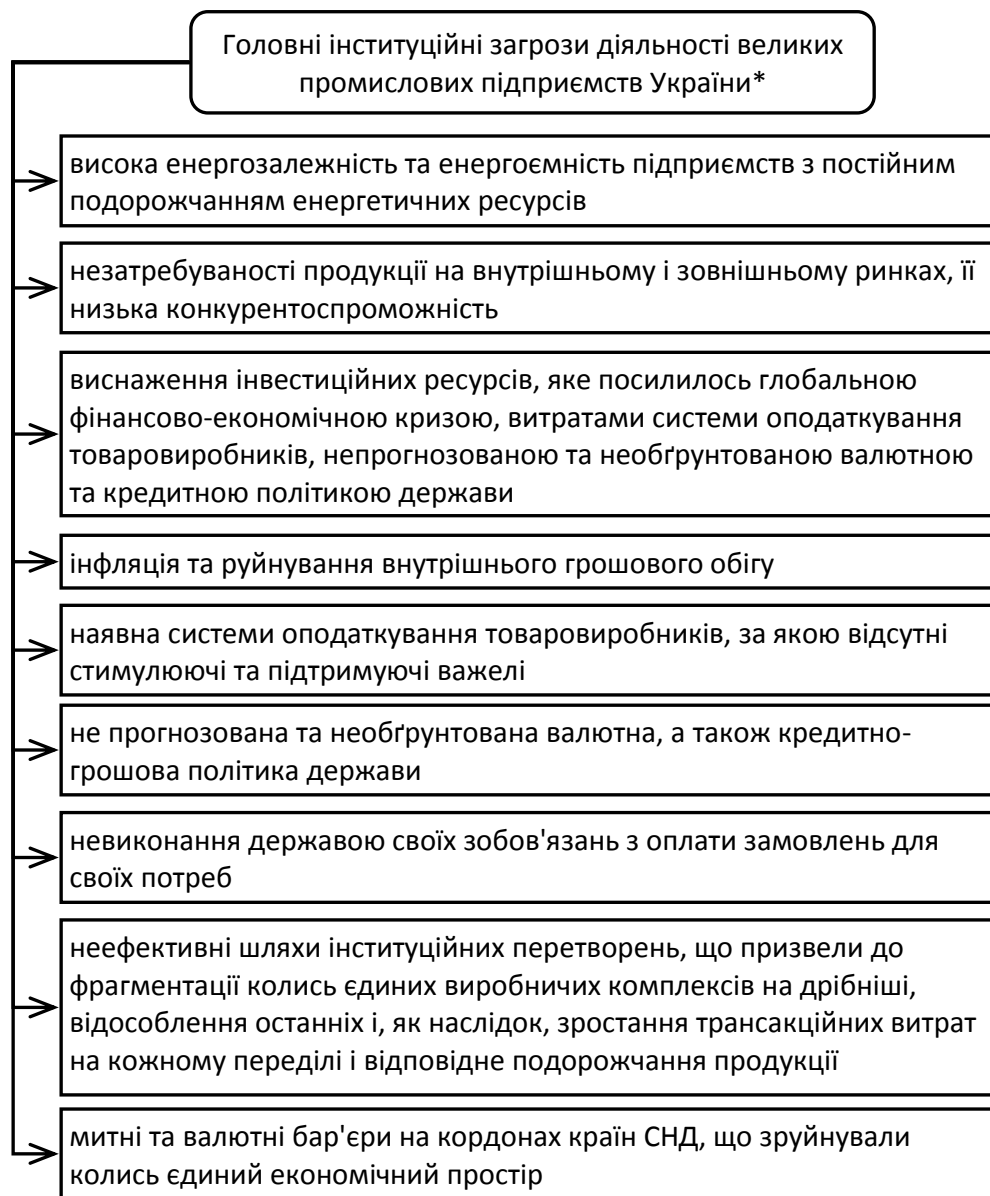
У даний час більшість українських промислових підприємств, працюючи в нестабільному економічному середовищі, є збитковими, переживають глибокий спад виробництва і знаходяться в критичному стані. Причин депресивного розвитку багато, але головні з них криються не стільки в глобальних кризових явищах, які є тимчасовим, а, скоріше, в інерції структури управління, що склалася, його технологічній відсталості і фізичному зносі основних фондів, у відсутності пріоритетів підтримки на рівні державної науково-промислової політики, визначення яких дозволило би провести необхідну реструктуризацію потужностей. В умовах господарювання, що склалася, в результаті неефективних, з погляду реального сектора економіки, перетворень підприємства не мають можливості для модернізації системи управління та виробництва за рахунок внутрішнього потенціалу. А з урахуванням незворотного інтегрування України в міжнародні торгівельно-господарчі системи, перед

українськими промисловими підприємствами постає велика кількість нових та потужних загроз.

Жодне підприємство не може відчувати себе в соціально-економічній безпеці, якщо його продукція не затребувана ринком; жодне підприємство, що виробляє засоби виробництва, не може відчувати себе в соціально-економічній безпеці, якщо відбувається тривалий спад в технологічному розвитку країни.

Зараз спостерігається чітко виражена тенденція втрати промисловими підприємствами здатності виробляти складну і наукоємну продукцію, причому не тільки нову, але й таку, що випускалася ними раніше в умовах стабільного розвитку економіки. Це означає, що під загрозою знаходиться технічне переозброєння виробничого апарату таких базових галузей економіки, як енергетика, транспорт, металургія, хімія, видобуток корисних копалин тощо, оскільки в міру зносу активної частини основного капіталу цих галузей їх повноцінне заміщення новим вітчизняним устаткуванням буде утруднене або неможливе.

Головний комплекс проблем і основні причини поточного неблагополуччя багатьох промислових підприємств криються як у структурних, так й у тимчасових фінансово-економічних та кон'юнктурних чинниках (рис. 1). Усі ці чинники мають інституційний характер, тобто спричинені наявною нормативно-регулюючою системою та інститутами впливу на діяльність великих промислових підприємств.

* розроблено автором за матеріалами [8] з запозиченнями та додаваннями

Рис. 1. Інституційні загрози діяльності великих промислових підприємств України

Як можна побачити з рис. 1, причини таких інституційних загроз криються як у внутрішньому середовищі підприємства, так й у сформованому полі дій зовнішнього середовища. Тому одним із завдань забезпечення соціально-економічної безпеки підприємств має стати трансформування внутрішньої системи господарювання до наявного зовнішнього інституційного середовища з метою адекватної та вчасної реакції на соціально-економічні виклики.

Усі ці загрози діяльності великих промислових підприємств спричиняють, як наслідок, нездатність більшості українських підприємств самостійно й ефективно увійти до стихійно організованого ринку і запустити ринковий механізм господарювання.

Адаптаційних можливостей підприємств для поступового входження в ринок виявилось недостатньо в умовах відмови від державного регулювання економіки, у першу чергу, в області збуту продукції промисловості, контролю цін природних монополістів, централізованого розподілу ресурсів, захисту внутрішнього ринку і інтересів вітчизняного товаровиробника.

Отже, для великих промислових підприємств забезпечення соціально-економічної безпеки важливе в першу чергу тому, що активно задіяний потенціал таких підприємств є визначальним стабілізуючим чинником антикризового розвитку, гарантом економічного зростання і підтримки економічної незалежності і безпеки країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. До передумов забезпечення соціально-економічної безпеки належить функціонування великих промислових підприємств в умовах соціально-орієнтованої економіки, нової економіки знань, інституціонального середовища та глобалізації. Ці передумови можуть як надавати нових можливостей у функціонуванні великих промислових підприємств, так і спричиняти виникнення нових чи посилення існуючих загроз їх діяльності. Тому однією з головних цілей менеджменту великих промислових підприємств та пріоритетними напрямками досліджень безпекознавства має бути розробка підходів та дієвих інструментів щодо забезпечення соціально-економічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія]: в 3 т. Т. 1 / Ляшенко О.М., Погорелов Ю.С., Безбожний В.Л. [та ін.]; за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ: Елтон-2, 2010. – 282 с.
2. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: [монографія] / О.М. Ляшенко. – Луганськ: СТУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
3. Экономическая безопасность предприятий интегрированной промышленной структуры: [монография] / под. общ. ред. А.В. Козаченко. – Луганск: Ноулидж, 2011. – 226 с.
4. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 386 с.
5. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Интел-Синтез, 1997. – 212 с.
6. Безбожний В.Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Володимир Леонідович Безбожний. – Луганськ, 2009. – 197 с.
7. Державний комітет статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М. А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №2. – С. 17-30.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Ляшенко О.М.

Стаття надійшла до редакції
12.02.2013 р.